

Ephraim's Escape

פרשת בא תפס"ב

³⁷ The Children of Israel journeyed from Rameses to Succoth, about six hundred thousand men on foot, aside from children. ³⁸ Also a mixed multitude went up with them, and flock and cattle, very much livestock. ³⁹ They baked the dough that they took out of Egypt into unleavened cakes, for they could not be leavened, for they were driven from Egypt for they could not delay, nor had they made provisions for themselves. ⁴⁰ The habitation of the Children of Israel during which they dwelled in Egypt was four hundred and thirty years. ⁴¹ It was at the end of four hundred and thirty years, and it was on that very day that all the legions of HASHEM left the land of Egypt. ⁴² It is a night of anticipation for HASHEM to take them out of the land of

40. The duration of the Egyptian exile.

Although the verse gives the duration of Israel's stay in Egypt as 430 years, it is clear that the nation could not have been in Egypt that long, for the lifetimes of Kehoth, who came with Jacob, and his son Amram total only 270 years, and Amram's son Moses was eighty at the time of the Exodus. Rather, the Rabbinic tradition, as cited by Rashi, is as follows: The Covenant between the Parts (Genesis 15:7-21) took place 430 years before the Exodus, and that is the period referred to in our verse. At that time, God foretold to Abraham that his offspring would endure 400 years, during which there would be exile, persecution, and servitude — but not necessarily all of them at the same time. Those 400 years began with the birth of Isaac, since the prophecy referred to Abraham's offspring (Genesis 15:13). Thus, the Exodus was perfectly calibrated to conform to the prophecy to Abraham, for Isaac was born on the fifteenth of Nissan, and exactly four hundred years later, precisely at the deadline — מקץ, at the end — of the prescribed time (v. 41), the Jews were liberated. The actual sojourn in Egypt lasted 210 years (Rashi). Accordingly, the verse's reference to 430 years as the time they dwelled in Egypt means that the Egyptian exile had been decreed 430 years before the Exodus.

Rambam (Iggers Teiman) cites this chronology as an illustration of how prophecies are often understood completely only after they come to pass. Until the Exodus, it was not known if the 400 years were to be dated from the prophecy to Abraham, the birth of Isaac, Jacob's descent to Egypt, or the beginning of the Egyptian servitude. A sizable number of the tribe of Ephraim, convinced that the 400 years began from the Covenant, attempted a mass escape thirty years before the Exodus, and many were slaughtered by the Egyptians (see Megillah 9b).

¹³ And He said to Abram, "Know with certainty that your offspring shall be aliens in a land not their own, they will serve them, and they will oppress them four hundred years. ¹⁴ But also the nation that they shall serve, I shall judge, and afterwards they shall leave with great wealth. ¹⁵ As for you: you shall come to your ancestors in peace; you shall be buried in a good old age. ¹⁶ And the fourth generation shall return here, for the iniquity of the Amorite shall not yet be full until then."

נגלה הסוד
קץ גאולתם של ישראל, מכוסה היה מן הדורות עד אותה שעה שהגיעו לסוכות, חתה סוכת כבודו של הקב"ה מלכם וגואלם.
כך היתה הגזירה בברית בין הבתרים: ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם, כאן הפסיק הענין בטעם של אתנחתא. סימומה של הגזירה — ארבע מאות שנה.
ארבע מאות שנה — מה הן וכיצד יחשבו? משעה זו? או משעה שיהיה זרע לאברהם? הצריכות הן להיות כולן בגרות בעבודת ובעינוי? או מקצתן כך ומקצתן כך? — סוד כמוס מן הדורות.

ותלמודו בידו מ פרשת בא

The Clock of Exile

The exile of Avraham's descendants is mentioned clearly in the verse as one that will last for 400 years.

In actuality, we know that the Jewish People spent 210 years in Egypt, a little over half of the amount which was decreed. What became of the remaining 190 years?

Numerous explanations have been offered by the commentators:

1. Rashi⁶⁶ explains that the first phase of the decree, your descendants shall be strangers, began with the birth of his son Yitzchak. At that time the Land of Israel did not yet fully belong to Avraham, and thus his descendants were strangers in a land which was not fully theirs. The time elapsed from the birth of Yitzchak until the time that Yaakov went down to Egypt is 190 years, giving a total of 400 years.
2. The Pirkei d'Rebi Eliezer⁶⁷ states that the mandate to enslave the Jewish People only extended to the daytime. The Egyptians, however, forced the Jews to work at night as well, thus doubling the amount of work time, and halving the number of years that they were there.⁶⁸
3. Some commentators explain that when the verse says that the Egyptians embittered the Jewish People's lives, it means that they over-worked them in a way that compacted 400 years' worth of oppression into 210 years. According to the Vilna Gaon,⁶⁹ this is alluded to in the verse which states וימררו את חייהם — and they embittered their lives.⁷⁰ The cantillation notes on top of those words are called *kadma ve'azla*, which is Aramaic for "going out early". The message is that the Jewish People ended up going out early on account of the bitterness of the years they spent in Egypt.

מצרים (שמות י"ב, מ"א). מספר זה אינו עולה לכאורה, בקנה אחד עם מה שנאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים: יואמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית ט"ו, י"ג). בין המספרים ישנו הפרש של שלשים שנה.

יתירה מזאת, מתוך חשבון חז"ל שבידינו יודעים אנו כי למעשה לא היו בני ישראל במצרים אפילו ארבע מאות שנה. מעת שירדו יעקב ובניו למצרים ועד לשעת יציאת מצרים חלפו מאתיים ועשר שנים, כמחצית מהזמן שעליו התנבא אברהם אבינו בברית בין הבתרים.

ואפילו בתקופה זאת, מאתיים ועשר שנים, לא ככולה עבדו ועונו בני ישראל בעבודת פרך. רק כשליש מתקופה זאת עבדו בעבודת פרך, שהרי השעבד לא החל עד שמת האחרון שבשבטים.

מתוך דברי "סדר עולם רבה" (פי"ג) עולה כי השעבוד היה משך מאה ושש עשרה שנה, לאחר שמת לוי, אולם הוא החמיר במיוחד בשמונים ושש השנים האחרונות. (ועיין בפירוש רש"י לשיר השירים ב', י"ג).

4. Others explain that since the Jewish people reproduced at an unnaturally high rate, they were considered to be representing multiple generations of Jewish servitude at the same time.⁷¹

All of these explanations share a common theme. Namely, the 400 years of the decree were calculated in a way that resulted in the Jewish People being considered to have served the term of 400 years without physically having stayed there for that duration of time.

This idea gives us further insight into the words שהקב"ה חישב את הקץ Hashem calculated the end, i.e., He calculated a way to consider the term of 400 years to have come to an end. Indeed, the word קץ, which means end, has a numerical value of 190. Thus, we are saying that Hashem chose a way that calculated those 190 years in order to bring about the redemption before we were physically in Egypt for 400 years.

THE FOUR-HUNDRED-THIRTY-YEAR PLAN

God originally revealed to Avraham that his descendants would remain enslaved in a foreign land for four hundred years (Bereishis 15:13). In a later verse we find a reference to two hundred ten years of enslavement (see Rashi, Bereishis 42:2). However, in *parashas Bo* we come across the number 430 for the first time:

The settlement of the Jews who lived in Egypt was four hundred thirty years. At the end of four hundred thirty years, all of God's armies left Egypt in broad daylight.

(Shemos 12:40-41)

Rashi demonstrates through an exhaustive genealogical calculation that the Jewish people could not possibly have remained in Egypt for this long — no more than four hundred years could have elapsed from the time of Yitzchak's birth until the Exodus. Rashi concludes that the Torah is taking into account here the thirty-year period that elapsed from the *Bris bein HaBesarim* until Yitzchak's birth. Although this accounts for the extra thirty years, Rashi does not explain why the Torah would include this apparently unrelated period of time in the total number of years that the Jewish people stayed in Egypt.

Netziv explains that since God created the world primarily for the sake of the Jewish people, it follows that the major events of history are orchestrated to set the stage for specific events that will bear significance for the Jews.

This concept has been expressed — at least in some measure — by a growing number of modern historians, who have attributed the establishment of the State of Israel to the Holocaust. In attempting to explain why the United Nations, a traditionally anti-Semitic body which has shown its true colors in recent years, ratified the 1947 resolution calling for the establishment of a Jewish state, these historians conclude that the nations of the world were consumed with guilt for turning a blind eye to the atrocities the Germans perpetrated against Jews throughout the Holocaust. Their support for the UN resolution was an attempt to expiate their acts of insensitivity and soothe their troubled consciences.

During the Nuremberg Trials, a journalist managed to interview one of the Nazi war criminals who had been sentenced to death for his crimes against humanity. When the journalist asked the Nazi whether he regretted his actions, he answered, "I regret only one thing — I fear that we may have caused the establishment of a Jewish homeland."

Following the same logical strain, Columbus's discovery of America could be viewed as a divine plan, enacted five hundred years in advance, to prepare a safe haven for the Jewish people in the twentieth century, where they would find refuge from East European pogroms, Communist religious persecution, and Hitler's Final Solution.

Netziv explains that Egypt became a regional superpower exactly 430 years before the Jewish people's Exodus from that land. Egypt's rise to world supremacy coincided exactly with the *Bris bein HaBesarim*. At the moment when Avraham learned that his descendants would be enslaved by a strange nation, God began to set the stage for this episode in Jewish history, by elevating the underdeveloped nation of Egypt to the level of a regional superpower. This was necessary for the divine plan, for only a major superpower would be capable of sustaining such a large Jewish population.

At that point, God sent a group of angels, to whom the Torah refers

as "God's armies," to strengthen Egypt's economy. These angels abandoned Egypt at the exact moment when the Jewish people departed (hence the verse, "At the end of four hundred thirty years, all of God's armies left Egypt in broad daylight"), since the entire purpose of the bolstering that country's economy had been for the sake of sustaining the Jewish people. Once the Jews left, Egypt no longer played a role in God's plan for the Jews, so the country reverted to a state of financial and technological darkness.

ילקוט מעם לועז — שמות

רח 9

יצחק בן ששים שנה, כמו שראינו בפרשת תולדות. וכשבא יעקב למצרים היה בן ק"ל שנה כמו שהראינו בפרשת ויגש, ויחד הם ק"צ שנה. ואם נצרפם לר"י שנה יצא בדיוק ד' מאות.

(כט) ויש מי שמתרץ התמיהה באופן אחר, שהגזרה התחילה משעה שניתנה בברית בין הבתרים שאז היה אברהם בן שבעים שנה, כי היה שלשים שנה מאז ועד שנולד יצחק. וכשנולד יצחק היה אברהם בן מאה שנה. ומאז שנולד יצחק ועד שיצאו ישראל ממצרים היו ד' מאות שנה, ולכן מונה כאן הכתוב ארבע מאות ושלשים שנה. כי הגזרה התחילה משעה שהודיע ה' הגזרה. (ל) והטעם הוא כי משעה שניתנה הגזירה של הגלות באו המלאכים למצרים, ונמצאו שם עד שיצאו ישראל ממצרים, ועכשיו שנגאלו ישראל יצאו המלאכים עמם. וזהו שנאמר: ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. כי תיבה זו צבאות נאמרה על מלאכים, ולכן נאמר כי היו שם ת"ל שנה, כי מאז שנגזרה הגזרה היו שם המלאכים.

10 יורה דעה

מצודת דוד

לפני לקטרג עליהם. (ולפי שנינוה הוא ראש מלוכה אשור שבט אפו של המקום ברוך הוא, רצו להחזירם למוטב, למען יעמדו להיות רצועה מרדוה

ברכת מרדכי

ב"ברית בין הבתרים", נגזרה הגזירה ונכרתה הברית. גזירת "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", והברית של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". אין ספק, שאם חפץ הוא הקב"ה לשחרר את עמו ישראל, אין מונע. אך אם חפץ הוא יתברך לקיים את בריתו, חייבים התנאים לבוא על מילואם. ארבע מאות שנים שיעבוד, ורק לאחר מכן יצאו לחרות. רק הקב"ה, הוא זה אשר בכוחו כביכול לקיים את הברית כלשונה, מבלי לסתור את תנאיה. והקב"ה עשה זאת. שמר על הבטחתו, שהיא עצמה תבצע תוך כדי שמירת כל תנאי הברית. "קושי השיעבוד, השלים המנין". רק הוא יתברך, יכול למדוד, לשקול, לקיים הגזירה לקיים הברית, למלא את ההבטחה, ולשחרר את עמו ישראל. הוא יתברך, כך היא הנהגתו המיוחדת עם כלל ישראל, לשמור את הברית תוך כדי חרדה לקיומם, ודאגה לשחרורם.

12

שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ

את הפסוק (קהלת ב) "כי מה האדם שיבא אחרי המלך", דרשו חז"ל (שמד"א א) כלפי שלמה המלך וכלפי משה רבינו. משמע, קיים היה איזה פגם בברירות הזאת, של "כי מה האדם שיבא אחרי המלך"...

הבה נחזור אל אותה פרשה, ונתאר זאת כך: הקב"ה מפציר במשה רבינו, כי יבא

Our blessed sages teach us that members of the shevet of Ephraim left Mitzrayim 30 years prior to the designated time of departure. Erroneously, they figured that the galus began at the time of the Bris bein HaBesarim. Based on their calculation, the 400-year decree of galus was completed 30 years earlier. Concerning these members of Ephraim, we learn in the Gemara (Sanhedrin 92b): **יזמאן גינהו מתים שהחיה יחזקאל, אמר רב אלו בני אפרים שמונו לקץ וטעו" and who were the dead that Yechezkel resurrected?**

Rav said: These were the members of Ephraim, who calculated the end, but erred. In his commentary, Rashi explains that they erroneously calculated the 400 years of galus and bondage from the Bris bein HaBesarim rather than from the birth of Yitzchak.

ולכ' אמאי תלה להם בשם אביהם הראשון כשבאמת היו בני בניו ומשפחות אחדות.¹⁵ אלא שכאן רמזו לנו רז"ל עילת הדבר שדחקו את הקץ מפני שהיו בני אפרים, כלומר מפני שאביהם היה תושב מצרי שנוולד שם כבן מלך, והם דימו שיוכלו לצאת בכח וגבורה שבידם, אבל הרגום אנשי גת, ועצמותיהם היו מוטלין בבזיון

עד שבא יחזקאל הנביא והחיים.¹⁶ ואפשר לומר דהללו באמת רחוקים היו מתחלה ממושגי כלל ישראל ודימו שעל ידי חיל וכח ינצחו את האויבים, מה שאין זאת כנפש הישראלי, אלא שהשפיעה עליהם סביבת מצרים. ותקות הגאולה שהיתה חזקה כל כך בבני ישראל סבא שנתחנכו בביתו היתה חסרה להם, וארץ טמאה ומנהגיה עד ביאת יעקב אבינו עם ישיבתו פעלה עליהם לרע, עד שבא יעקב אבינו וברכס ולמדס דעת את הבטחת השי"ת. אבל במשך הזמן והימים נתיאשו מן הגאולה ורצו להגאל על ידי אמצעים טבעיים, אבל לא עלתה בידם, והיו מוטלים עד ביאת יחזקאל הנביא. והוא מכיון שהפיח בהם רוח ד' תיכף עמדו על רגליהם והיו לחזיל גדול. ואלה העצמות באו אח"כ אל נבוכדנצר וטפחו לו על פניו,¹⁷ כי הוא דימה לטמע את ישראל על ידי גדוליהם שיכריחם להשתחוות לצלם,

אל פרעה וידבר על ליבו (שמות ז, ב), כי ירפה מן הלחץ אשר הוא לוחץ את בני ישראל. ואמנם המצב נורא. השיעבוד מכביד ומעיק, קשה מנשוא.

ועל שכמו של משה רבינו, הוטלה השליחות ללכת אל פרעה, לדבר על ליבו ולהזהירו, להיטיב עם העם. סוף כל סוף, נאות משה לשליחותו, הוא בא אל פרעה, מדבר כאשר צווה, משכנע, מזהיר.

ולמחרת - "הרע לעם הזה", נעשה גרוע יותר ויותר. והוסקה המסקנא, "כי מאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה" ... (שמות ה, כג). אין ספק, כי טעם הסקתה של מסקנא זאת, נלמד מהמצב היטב היטב, בדוק וחוזר ובדוק, עד כדי כך, שאפשר לדבר כך עם הבורא-עולם, והבורא אינו מכחיש, כי העובדה אמת היא, אמנם הרע לעם הזה.

מהו, אם כן, העוול בהסקת מסקנא זאת, כלום אינה נכונה? ואם נכונה היא, מדוע לא יפנה משה אל הקב"ה ויפציר, כי הרעה זאת תוחלש? וכי קל הוא בעיניך, להיות גורם להרעת המצב?...

נדלג על פני הזמן, ונגיע אל היום האחרון של השיעבוד, והראשון לגאולה. אל העת, בה הוכרז "היום אתם יוצאים בחודש האביב" (שמות יג, ד). אל רגע הבשורה של יציאת מצרים.

כי צד קיבלו זאת ישראל... כלום לא היה הדבר תימה בעיניהם. שכן הוכרו ונודע במפורש, כי משך זמן השיעבוד, יהיה ארבע מאות שנה. ואילו עתה, שלמו רק מאתיים ועשר שנים. כלום לא חדר בהם החשש הנורא, שמא עדיין לא נשלם השיעבוד, שמא אין היציאה הזאת ממצרים, אלא זמנית. היתכן?

מה היתה התשובה המרגיעה על בעיה זאת? התשובה היתה, כי טעות בידם. כי אמנם היו במצרים לא מאתיים ועשר שנים בלבד, אלא ארבע מאות. הכיצד?

קושי השיעבוד השלים את הזמן! (עי' פרשת דרכים דרוש החמישי). כי אמנם, על פני הקלנדר, לא עברו אלא מאתיים ועשר שנים, אבל כשנגזרה גזירת השעבוד, לא אל הקלנדר התכוונו, אלא אל השעבוד, הקיים במשך זמן זה.

ושיעבוד זה, של ארבע מאות שנה, הודחק אל תוך מאתיים ועשר. הכיצד? מן השמים הכבידו את השיעבוד, וקיימו את הגלות הנוראה של ארבע מאות שנה, במשך מאתיים ועשר שנה בלבד.

כי צד הרגישו כלל ישראל באותה שעה, כשהכירו בחכמה הנפלאה של בורא עולם - לקיים את גזירתו, ובכל זאת להשתחרר מן הגלות הנוראה הזאת, כבר היום - היום אתם יוצאים... אין מילים לתאר את ההרגשה הנפלאה, את מלא הכרת הטובה וההערכה כלפי בורא עולמים.

אך, כמו כן, אין מילים לתאר את תפישת הראש בידים... לאמור: - אילו היינו יודעים בשעת ההרעה של מצבנו, את התכנון השמימי נורא ההוד, כי אז, כמה סבל היה נמנע מעמנו. כמה "הרהורים" היינו חוסכים. אבל לא ידענו, כי לא יכולנו לדעת. "כי מה

האדם שיבא אחרי המלך"...

ומשה רבינו עצמו, הלא הוא היה זה שפנה אל הקב"ה באמרו "ומאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה". כלום היה זה "הרע"? האם לא מתברר עתה, כי בעצם היה בכך תכנון רב עלילה, מחוכם ושמימי. האם יקשה להבין, כי בעצם, עתה, ביום יציאת מצרים, "תפס", כביכול, משה רבינו את עצמו, תמה על אותה אמירה. רק עתה הבין את העוול העצום באותו ביטוי... "כי מה האדם שיבא אחרי המלך".

תנ"ך אמת דברי הימים (א' ג, טו) ליעקב

166
15 בע"פ הסביד רבינו את קושייתו: מדוע נקראו אלו שיצאו מוקדם בשם "בני אפרים", הרי לא כל בני אפרים דחקו את הקץ כמבואר כאן בדברי הימים שהיה זה רק ממשפחת השותלחי שיצאו ונהרגו, ובשכט אפרים נמנו עוד שתי משפחות - הבכרי והתחני (במדבר כ"ו, ל"ה), וא"כ היו צריכים להיקרא "בני שותלח" ולא "בני אפרים". [ואף לרד"ק כאן שיתכן שהתולדות כאן הם צאצאי בכר, גם קשה שהיו צריכים להיקרא "בני בכר", ולא "בני אפרים".]

כי מסתמא היה בצלם הזה סמל תרבות בכל, אבל באו העצמות האלה, שכבר דימו שאין בהם שום רגש ישראלי עד שהם בעצמם אמרו אבדנו נגזרנו,¹⁸ ואעפ"כ תיכף כאשר בא הנביא עמדו על רגליהם והתעוררו במ הרגש הישראלי כישראל גמור.

166
ז, כ"ב. ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו וגו' והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת את מקניהם. ברד"ק (פסוק כ"א): ורז"ל דרשו (סנהדרין צ"ב ע"ב; שמו"ר פרשה כ', י"א) כי זה היה קודם יציאת מצרים שמונו את הקץ וטעו ויצאו בלא עתם וקרה להם זה, עכ"ל. ועי' בשמו"ר הנ"ל שטעו לחשוב חשבון "כי גר יהיה זרעך וגו' ארבע מאות שנה" מעת ברית בין הבתרים, שלושים שנה קודם לידת יצחק, וממילא יצאו שלושים שנה לפני הזמן.

We will begin to shed some light on the subject by introducing a fascinating explanation from the Shela hakadosh (Pesachim) based on the following Gemara (Shabbas 10b): לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים—a person should never treat one son differently than his other sons; for, on account of two selaim's weight of fine wool that Yaakov gave Yosef in excess of his other sons, his brothers became envious of him, and as a consequence, our forefathers descended to Mitzrayim. The Tosafos are perplexed by this statement. After all, the matter was preordained at

the Bris bein HaBesarim before Yosef was sold into slavery. Tosafos suggest an answer, but the other commentaries disagree as to their meaning.

So, let us present the Shela hakadosh's interpretation of the Tosafos. In truth, the tally of 400 years began from the very night of the Bris bein HaBesarim. Due to Avraham's extreme distress concerning the decree, it was considered as if the galus began already on that night. Thus, it turns out that Bnei Yisrael deserved to depart Mitzrayim at the completion of 400 years from the Bris bein HaBesarim.

* However, the jealousy of the shevatim caused them to sin. Seeing that Yaakov loved Yosef, his youngest son, more than any of his other sons, prompted them to sell him into slavery, landing Yosef in Mitzrayim. As a result, he suffered until he was thirty years old; at that time, however, he was brought before Pharaoh and elevated to the position of Viceroy of Mitzrayim. To atone for those 30 years, 30 years were added to their decree of galus. In all, they had to stay in Mitzrayim for 430 years.

This explains why HKB"H told Avraham at the Bris bein HaBesarim: "Your offspring will be foreigners in a land not their own; they will enslave them, and they will oppress them for 400 years." In other words, at the time Avraham was notified of the future galus, the decree was only for 400 years; however, after the sale of Yosef, an additional 30 years were added to the decree. Therefore, the passuk in our parsha states: "The habitation of Bnei Yisrael during which they dwelled in Mitzrayim was 430 years."

Rashi's source is the Midrash (S.R. 20, 11). It states that 30,000 members of shevet Ephraim died as a punishment for leaving Mitzrayim 30 years before the designated time. They deduce this fact by expounding on a passuk in parshas Beshalach (Shemos 13, 17): "ויהי בשלה פרעה את העם ולא נחם"—it happened when Pharaoh sent the people that G-d did not lead them by way of the land of the Pelishtim. According to the Midrash, G-d did not want Bnei Yisrael to see the scattered bones of the members of Ephraim that had been killed by the Pelishtim at Gath:

The shevet of Ephraim miscalculated and departed Mitzrayim before the term had been completed; consequently, 300,000 of them were killed. Why were they killed? Because they calculated the term from the day that Avraham was informed at the "Bein HaBesarim"; they erred by 30 years . . . And they were killed by the Pelishtim . . . Their bones were piled up along the road; for, they departed thirty years before their brothers left Mitzrayim. HKB"H said, "If Yisrael see the bones of the sons of Ephraim lying on the road, they will return to Mitzrayim . . . What did HKB"H do? He took the blood of

the sons of Ephraim and dipped His garments in it, so to speak, as it states (Yeshayah 63, 2): "Why is Your clothing red?" HKB"H replied, "I will not be consoled until I avenge the deaths of the sons of Ephraim," as it states: "G-d was not consoled." (Translator's note: The Midrash interprets the words "ולא נחם" as "He was not consoled" rather than as "He did not lead them.")

According to the explanation of the Shela hakadosh, it is easy to comprehend the miscalculation of the sons of Ephraim. For, in truth, the 400-year term of galus should have begun with the Bris bein HaBesarim, when Avraham was informed that his offspring would be in galus. Yet, as we have learned, after the shevatim sinned by selling Yosef, 30 years were added to the term of galus to atone for Yosef's 30 years of suffering.

Bnei Ephraim Erred because They Were Not Involved in the Sale of Yosef

Let us add a tantalizing thought as to why the members of Ephraim miscalculated. After all, they descended from Ephraim, the son of Yosef. Hence, they were not involved whatsoever in "Mechiras Yosef." Now, although the Gemara (Sanhedrin 27a) teaches us that all of Yisrael are responsible for one another; nevertheless, that principle only applies when they have an opportunity to protest and fail to do so. In the case of Ephraim, he wasn't born, yet, at the time of the tragic sale; hence, he did not have the opportunity to protest the sale. Therefore, the sons of Ephraim mistakenly thought that they did not have to serve the extra 30 years that were appended to the original decree of 400 years due to the sin of "Mechiras Yosef."

* Nevertheless, they were wrong. For, although they did not participate in the sale of Yosef, they still required atonement. For, Yosef himself was partially responsible for his sale into slavery. As the Shela hakadosh (Vayeishev) writes in the name of the kabbalists, Yosef HaTzaddik is counted among the ten martyrs who died to atone for his sale. By reporting his brothers' bad deeds to their father, he caused the sale.

We can also suggest another reason that the members of Ephraim were punished. When HKB"H delegates Moshe to take Yisrael out of Mitzrayim, He says to him (Shemos 3, 16): "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם ה' אלקי אבותיכם נראה אלי אלקי אברהם יצחק ויעקב לאמר בקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם—go and gather the elders of Yisrael and say to them, "Hashem, the G-d of your forefathers, has appeared to me, the G-d of Avraham, Yitzchak and Yaakov, saying, 'I have indeed taken account of you (בקוד) and what is being done to you in Mitzrayim.'" Then, HKB"H promises him (ibid. 18): "ושמעו לקולי— they will heed your voice. Rashi explains that Yisrael had a tradition passed down to them from Yosef that this wording—"בקוד פקדתי"—would signify their redemption.

For, it is written (Bereishis 50, 25): "וישבע יוסף את בני ישראל לאמר בקוד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה"—then Yosef made the sons of Yisrael swear, saying, "G-d will indeed remember you ("פקוד יפקוד"), and you will bring my bones up from here."

Thus, we learn that all of Yisrael had a tradition regarding the sign that would signify the geulah. Clearly, this tradition included the members of Ephraim, who were the offspring of Yosef. They had been taught that the redeemer would use the wording "פקוד פקדתי". So, they knew better than to depart Mitzrayim before hearing those specific words. Furthermore, if they truly believed that the time of the geulah had arrived, how did they leave Mitzrayim without the bones of Yosef, their elder, who had made Yisrael swear to take his bones out of Mitzrayim? Therefore, they were punished accordingly; they all died, and their bones were scattered along the path.

Additionally, we can provide another reason for their harsh punishment. According to their calculation and reasoning, the term of their galus and bondage had been completed. Yet, what possessed them to leave Mitzrayim and abandon their brothers behind to endure the harsh servitude in Mitzrayim? By departing alone, they reawakened the sin of "Mechiras Yosef"; they were impervious to the suffering of their brothers just as the brothers were impervious to Yosef's pleas. As the brothers admit to each other (ibid. 42, 21): "אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר: —ראינו צרת נמשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת" **indeed, we are guilty concerning our brother inasmuch as we saw his heartfelt anguish when he pleaded with us and we did not listen; that is why this anguish has befallen us. Therefore, they were punished and they all died, since HKB"H judges tzaddikim exactly.**

25 **At the Future Geulah HKB"H Will Don Garments Dipped in the Blood of the Sons of Ephraim**

Indeed, the premature departure of the members of Ephraim from Mitzrayim was tragic! It is fitting, therefore, they we delve deeper into the matter. What possessed them to do this seemingly selfish, incomprehensible act? So what if they did not participate in the sale of Yosef; neither did the sons of Menashe or the sons of Binyamin. Neither of them elected to leave Mitzrayim before the rest of Yisrael. They abided by the teaching of the Mishnah (Avos 2, 4):

"אל תפרוש מן הציבור" — **do not separate yourself from the community.** So, what prompted the sons of Ephraim to depart Mitzrayim alone?

26

With the utmost reverence and love, I would like to propose an answer to this puzzling question. Let us refer back to the conclusion of the Midrash cited above. It explains what HKB"H did after Bnei Ephraim were killed: **What did HKB"H do? He took the blood of Bnei Ephraim and dipped His garments in it, so to speak,** as it states (Yeshayah 63, 2): "**Why is there red on Your clothing?**" HKB"H replied, "**I will not be consoled until I avenge the sons of Ephraim, as it says, 'And G-d was not consoled.'**"

shevet of Ephraim erred, and they departed Mitzrayim before the term was completed. Notwithstanding, even if they made an honest mistake, it behooves us to explain why they merit having HKB"H wear garments immersed in their blood at the time of the future geulah.

Bnei Ephraim from Whom Mashiach ben Yosef Will Descend Mistakenly Believed that It Was Incumbent upon Them to Pave the Way for the Geulah

To explain the matter, we must rely on Chazal's teaching that in preparation for the future geulah, HKB"H will initially send Mashiach ben Yosef, hailing from shevet Ephraim, prior to Mashiach ben David, hailing from shevet Yehudah. As we have learned in the Gemara (Succah 52a):

"תנו רבנן משיח בן דוד שתתיד להגלות במהרה בימינו, אומר לו הקב"ה שאל ממני דבר ואתן לך, שנאמר (תהלים ב-ז) אספרה אל חוק וגו' אני היים ילדתיך, שאל ממני ואתנה גוים נחלתך, וכיון שראה משיח בן יוסף שנהרג, אומר לפניו רבונו של עולם איני מבקש ממך אלא חיים, אומר לו חיים עד שלא אמרת כבר התנבא עליך דוד אביך, שנאמר (שם כא-ה) חיים שאל ממך נתתה לו וגו'."

אולם בנוסף על כך יש לבאר הטעם שנענשו באופן קשה כל כך, כי הן אמת שלפי חשבונם כבר נשלמה הגלות, אבל איך יצאו ממצרים והשאירו מאחוריהם את אחיהם בגלות הקשה במצרים. נמצא כי ביציאתם לבד גרמו לעורר שוב את החטא של מכירת יוסף שלא שמעו לצרת אחיהם, כמו שכתוב (שם מב-כא): "ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת." לכן נענשו שמתו כולם כי הקב"ה מודקדק עם צדיקים כחוט השערה.

יומתק לבאר בזה מה ששינו בתנא דבי אליהו רבה (פרק כד): "וצאי מצרים מצוה אחת היתה בידן, והיתה לפני הקב"ה נוח הרבה יותר מן מאה מצוות, ומהי המצוה אחת שהיתה בידם, שעשו כולם אגודה אחת, וכתרו ברית לגמול חסד זה עם זה." ויש לומר כי כשראו ישראל שהקב"ה הוסיף להם שלשים שנה בגלות מצרים בגלל חטא מכירת יוסף ששורשו בשנאת האחים, עשו כולם אגודה אחת וכתרו ברית לעשות חסד זה עם זה כדי לעשות בכך תיקון לחטא מכירת יוסף.

27

The Rabbis taught in a Baraita: HKB"H will say to Mashiach ben David, who will be revealed speedily in our times, "Ask something of Me, and I will grant it to you" . . . But when he sees that Mashiach ben Yosef was killed, he will say to Him, "Master of the Universe, I ask You for nothing but life." HKB"H will say to him, "As for life, before you even requested it, your father, David, already prophesied about you (Tehillim 21, 5): "He asked life of You and You have already granted it to him, etc."

Regarding this subject, the Maharsha writes in Chiddushei Agados:

* **At the time of the future geulah, swiftly in our times, initially Mashiach ben Yosef will come to save Yisrael . . . Yet, he will be killed by the multitudes of idolaters that will return to Yerushalayim. The complete geulah will not be realized until the arrival of Mashiach ben David, as explained in several texts.**

In Sha'ar HaKavanos, our teacher, the Arizal, explains that when we recite the words: **וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה: —and the throne of David, Your servant, may You establish soon in its midst—**in Shemoneh Eseh, we

should be praying that Mashiach ben Yosef not be killed in the war of Gog and Magog. We must endeavor to explain where this is alluded in this tefilah we recite pertaining to the throne of David.

It appears that we can explain the Arizal's meaning based on what we have learned in our sacred sefarim. Mashiach ben Yosef will come first. He will be killed in the battle of Gog and Magog to atone for the sins of the generation and to pave the way for the arrival of Mashiach ben David. Accordingly, we can suggest that this is the allusion inherent in the formula we recite: **"וכסא דוד עבדך: מהרה לתוכה תכין"** **His arrival should not be delayed until after the demise of Mashiach ben Yosef due to the sins of the generation. Instead, may he arrive speedily by having HKB"H forgive us and pardon all of our transgressions.**

The Bnei Yissaschar (Kislev-Teves 2, 25) explains Yaakov's rationale for sending Yehudah to Yosef. He relies on the Arizal's explanation in Likutei Torah (Ki Seitzei) that the galus in Mitzrayim encompassed four galuyot, and the geulah from Mitzrayim encompassed four geulot. Accordingly, the geulah from Mitzrayim served as a preparation for the future geulah, as it is written (Michah 7, 15): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" — as in the days you left the land of Mitzrayim, I will show it wonders.

Therefore, Yaakov sent Yehudah to join Yosef to make preparations for the future geulah that would be led by Mashiach ben Yosef and Mashiach ben David. Based on what we have discussed, we can suggest that this is why HKB"H arranged for Yosef to descend to Mitzrayim before Yehudah—just like Mashiach ben Yosef (from shevet Ephraim) will come before Mashiach ben David (from shevet Yehudah). This is the allusion inherent in the passuk: "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה"—and he sent Yehudah ahead of him to Yosef, to prepare ahead of him in Goshen. The passuk employs the term (גשניה 358), possessing the same gematria as (גשי"ח 358), alluding to the future geulah that will be led by the Melech HaMashiach. This concludes his sacred remarks.

It shall be on that day that the Lord will once again show His hand to acquire the remnant of His people, who will have remained from Assyria and from Egypt and from Pathros and from Cush and from Elam and from Shinar and from Hamath and from the islands of the sea. He will raise a banner for the nations and assemble the castaways of Yisrael; and He will gather in the dispersed ones of Yehudah from the four corners of the earth. The jealousy of Ephraim shall stop and the oppressors of Yehudah shall be cut off; Ephraim will not be jealous of Yehudah, and Yehudah will not harass Ephraim. Rashi comments: Mashiach ben Yosef and Mashiach ben David will not be jealous of each other.

This enlightens us with regards to the egregious error of the sons of Ephraim, who departed Mitzrayim prematurely; they thought that they were following in the footsteps of their elder, Yosef, paving the way for all of Yisrael. According to their calculation, the 400 years of galus were over for them, since the additional 30 years

were on account of "Mechiras Yosef," a cheit which they had no part of. This led them to conclude that they were supposed to leave Mitzrayim separately in order to pave the path of redemption for all of Yisrael.

Now, they were indeed very brave men and great warriors. Nevertheless, by leaving alone without the rest of Yisrael, they realized that they might be killed along the way—just as the future Mashiach ben Yosef hailing from shevet Ephraim, who will come to redeem Yisrael before Mashiach ben David, will be killed. They were willing to accept this risk in order to fulfill their task, just as their predecessor, Yosef HaTzaddik, had done and just as their descendant, Mashiach ben Yosef, was destined to do in preparation for the future geulah.

In truth, however, they were mistaken. They should not have left Mitzrayim without explicit permission from Hashem to do so. Their misguided act was not in any way comparable to Yosef's descent to Mitzrayim. He did not go down to Mitzrayim of his own free will; he was sold into slavery by his brothers. Similarly, Mashiach ben Yosef will only come to redeem Yisrael after being instructed to do so from above. Therefore, they were punished and they all died in the process.

Notwithstanding, their intentions were l'shem Shamayim and they sacrificed their lives for the kedushah of Hashem. Therefore, HKB"H will dip His garments in their blood, so to speak. Furthermore, at the time of the future geulah, when Mashiach ben Yosef will come initially to redeem Yisrael and will perish, HKB"H will add his blood to the blood of the sons of Ephraim. Thus, HKB"H will exact

revenge from the goyim that killed them. It turns out, therefore, that they will not have died in vain. Seeing as they acted l'shem Shamayim, HKB"H will use their blood to hasten the geulah for all of Yisrael.

R. Liff: Shemos Esre

31 350 ♦ MALCHUS BEIS DAVID: THE FIFTEENTH BERACHAH

The Rambam says that the war of Gog U'Magog described in the Prophets (Yechezkeel, ch. 38-39) will occur after Mashiach comes. This contradicts the gemara (Sanhedrin 97a-b) that says that the war of Gog U'Magog will occur before Mashiach comes. Likewise, Targum Yonasan (Shemos 40:11) says that Mashiach ben Yosef will wage the war of Gog U'Magog and this is prior to the coming of Mashiach ben David. However, there are other sources in the Yerushalmi and Midrash that support the Rambam's opinion and place the war of Gog U'Magog after the coming of Mashiach.

Perhaps we can resolve this seeming contradiction based on the Rambam's premise that the era of Mashiach will have three periods: (1) when he will be presumed to be Mashiach based on his credentials, (2) when he will prove himself to be Mashiach by building the Mikdash and gathering in the exiles, and (3) when he will influence the entire world to serve Hashem. Hence, the sources that place the war of Gog U'Magog before Mashiach mean before the culmination of these three stages. But the war will occur after Mashiach initially proclaims himself. This is the Rambam's intent in saying that this will occur "in the beginning of the time of Mashiach."

Alternatively, we can explain this with Rav Saadia Gaon's statement concerning the terrible trials and tribulations that will occur with the coming of Mashiach ben Yosef. He explains that these will be necessary only if Mashiach comes at the deadline and we need to be aroused to do teshuvah. In that case, the scenario of Mashiach ben Yosef described in Sukkah 52a will be the means to arouse teshuvah prior to Mashiach ben David's arrival. However, if we merit Mashiach coming earlier, then that scenario will not be necessary. The war of Gog U'Magog may still occur, initiated by the nations who wish to defeat Mashiach, but then it will occur after Mashiach's coming. It will only occur before Mashiach's coming if it is necessary to arouse us to teshuvah.

The Gemara says (Shabbos 118) that one who eats three meals on Shabbos will be saved from three calamities: the trials and tribulations prior to Mashiach, the judgment of Gehinnom, and the war of Gog U'Magog. The Shabbos meals are the quintessence of binding this physical world to the spirituality of the World to Come. One who creates this harmony between the worlds will not need these three calamities. The trials are necessary because of the rejection of the spiritual by the hedonistic material world, because of the conflict between the physical

and the spiritual. The judgment of Gehinnom is needed to atone for the conflicts that exist between body and soul and the sins that ensue from that conflict. The war of Gog U'Magog represents the opposition to the mission of the Mashiach and the messianic era by the evil forces of this materialistic world represented by Gog U'Magog. One who eats the three meals of Shabbos, and thus harmonizes the physical and the spiritual, will avoid the conflict that is caused when the physical and spiritual come head to head and will not need these three calamities to rectify that conflict.

the one who says that in truth it [the account of resurrection in the Book of *Ezekiel*] was a parable. The Gemara records the dispute in this matter: ר' תנאי - For it was taught in a Baraita... R' Eliezer says: על - רבי אליעזר אומר... THE DEAD THAT EZEKIEL RESURRECTED STOOD ON THEIR FEET, UTTERED SONG, AND THEN DIED. R' Yehoshua says that they uttered the following song: "HASHEM PUTS TO DEATH WITH JUSTICE AND BRINGS TO LIFE WITH MERCY." - מוריד שאל ויעל

גלות מצרים התארכה מעבר לזמן שחוקצב לה בשל עוונות בני ישראל

בדרך אחרת מפרש הרמב"ן בפירושו לתורה. הוא מבאר כי לפי פשוטו של מקרא מתחיל מנין ארבע מאות השנים לא משנת לידתו של יצחק, אלא משעה שנאמרה נבואת ברית בין הבתרים. המספר המדוייק היה לפי זה ארבע מאות ושלשים, שכן זה מספר השנים שחלפו מאז נבואת ברית בין הבתרים ועד ליציאת מצרים. אלא שבנבואה נאמר לו מספר בלתי מדוייק, וזאת לאחר שמהמילים "דור רביעי ישובו הנח" יכל אברהם להבין כי לא ישובו מיד בסופן של ארבע מאות השנה.

עוד מוסיף הרמב"ן לבאר, תוך שהוא מציין כי זהו הפשט המחורר מכולם, כי אכן לא נגזרו אלא ארבע מאות שנה ולא יותר. תוספת שלשים השנים לא באה אלא לאחר שקיעתו של עם ישראל בעוונות והתדרדרותו הדתית, עד לביטול מצות מילה ועבודתם עבודה זרה, שתיים ממעט המצוות שהיה עם ישראל מצווה באותה תקופה.

גלותם נתארכה, איפוא, שלשים שנה מעבר למה שנקצב מראש, כך שאמנם הגזירה היתה על ארבע מאות שנה, אך למעשה עבדו ארבע מאות ושלשים שנה.

R. Zelik

דרכי ההמנעות משבט חובלים

"והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם וזה פסח הוא לה" (יב. כו - כז)

"וכי מאחר שישראל חביבים למה מסרם ביד אויב, א"ר חנינא לפי שכל מדות הקב"ה הוא מדה כנגד מדה, בתחילה קודם שירדו למצרים היו בני אמהות מבזין בני השפחות ולא נהגו בהם "אחוח". והי' הדבר קשה מאד בעיני הקב"ה, והיתה רוח"ק צווחת ואומרת "כלך יפה רעיתי". אמר הקב"ה איך אעשה להם שיקבלו בני השפחות, אורידם למצרים ויהיו כולם עבדים, ובשעה שנגאלים אתן להם מצות פסח שעסקו בה הם ובניהם ובני בניהם, ויאמרו כולם "עבדים היינו" לפרעה נמצא כולם שווים. וכ"כ למה, להודיע גדלותו ושבחיו של הקב"ה לכל באי עולם וידעו לעשות שלום בין בריותיו".

(אוצר המדרשים ע' 488)

הנה זה מבחיל למתבונן להשיג דרכי ה', המאורע הגדול והנורא בחיי עמנו המאורע הראשוני והמכריע שהניח את זכרוננו וגושפנקתו כמעט על כל מצוות התורה, והוא שיעבוד מצרים לא בא אלא כדי להשוות את הרוחות והדעות, ולהסיר משבטי י-ה וצאצאיהם בכל הדורות את ההתרברבות ואת ההתנשאות של האחד על חבריו, שהיו קוראים לבני השפחות עבדים.

ומה נורא להגות בענין זה, שאילולא מכת התנשאות זו, לא הי' צריך עמנו להזדקק בראשית התפתחותו וצמיחתו לאותו כור המצרף והיסורים של שיעבוד מצרים, אילו היו בני האמהות מוותרים קצת על הרגשת יתרון היחס, ולא היו מגלים מעט מן רגש הבז לאחיהם בני אברהם צאצאי השפחות, היינו מצליחים למנוע את כל ענין הגלות האיומה הראשונה של שיעבוד מצרים! אכן שזה מבחיל ומאיים את הגיון הלב והמחשבה!

ובודאי שלו ידעו זאת השבטים שהיו מוסרים את נפשם ומאודם, בכדי לכבד את אחיהם הנחותים לפי הרגשתם הפנימית, היו מונעים את המצוקה האיומה מבניהם ומבני בניהם. ובודאי שהיו בוחרים לקבל ע"ע

R' Eliezer the son of R' Yose Haglili Aומר - של רבי יוסי הגלילי אומר - THE DEAD THAT EZEKIEL RESURRECTED WENT UP TO ERETZ YISRAEL, AND MARRIED AND FATHERED SONS AND DAUGHTERS. R' Yehudah ben Beseira rose to his feet and declared: I am one of their descendants, and these are the tefillin that my father's father left me from them.

כל מיני סיגופים והרפתקאות הקשים ביותר, בכדי לשבר מדת ההתנשאות הזאת, [שאף שחשבוהו וביטאוהו מתוך נימוקים כשרים ידועים] ולמנוע את צרת הגלות הראשונה.

ונמצא מזה שמה שלא השכילו לעשות בתכסיסים מוסריים, נאלצו הם ובני בניהם להתנסות ולהזדכך תוך עונשים איומים ונפשיים כאחד, התנשאותם אף הכשרה בעיניהם גרמה להשפלתם הם ואחיהם עד כדי "השתוות גמורה" עד כדי טשטוש גבולי היחס והכרת היתרון, אבל נאלצו לשלם במחיר כבד ואיום של גלות "רדו" שנים עד כדי לבוא לידי "ההשתוות" השתוות הרוחות וההרגשות.

ומאותו המעשה הנוגע לכלל האומה בראשית התפתחותה וצמיחתה, יכול גם הפרט היחיד ללמוד ולהבין מה רב וגדול הוא, מה עשיר וצפון אושרו לעתידו ולעתיד צאצאיו הוא רגע ההכנעה שהאדם מכניע את עצמו לעת מצוא. ומה כדאי הוא הדבר לספוג ולקבל פעמים אף מעט עלבון ונזיפה ובושה בכדי להציל את העתיד.

כי בע"כ של האדם מה שלא יעשה בנדיבות לבו מתוך הכרת ערכי המוסר, ייאלץ בסופו לעשות זאת מתוך צער ויסורים חלילה. וכאומרים ז"ל (סנהדרין צ. ב.) "שאם ישראל אינם עושים תשובה, הקב"ה מעמיד להם מלך קשה כהמן ומחזירם למוטב". והיינו שניתנת לנו הבחירה והיכולת להזדכך ולהיטהר ע"י הכנעה מתוך נדיבות לב מוסרית או בסוף דבר לעשות תשובה מאונס ומרצון ע"י שליח קשה מבחוץ.

37 כי מי יודע מהו הטעם והנימוק העיקרי של סבל והתלבטות האיומה של עמנו, של היסורים האיומים החל מקדמת דנא ועד ימינו בתקופת העינויים של המלחמות, אם לא בכדי להגיע לידי "התאחדות והתמוגגות והשתוות" של כל סוגי בני עמנו הכשרים החרדים והבינונים ואף בני השפחות, עם כל הכתות המיוחסים אנשי המעלה ובעלי השם, אם לא בכדי להגיע לידי התאחדות והתמוגגות בהכרת מעלת חבריהם והתלמדות זה מזה, ובהכרת יראת השם ובהרגשה של בנים אתם לה' אלקיהם, בנים שווים בני אב אחד, יחידו של עולם!

כי זה לא ימלט, ההתאחדות וההשתוות בהכרח שיבואו, אלא שהבירה בידינו אם להשיגו בדרך ובאמצעות של שבט היסורים או בדרך החסד והחן שנביט האחד בחבירו באהבה ואחווה ונתרכו במעלות זולתנו.

ומה מאד עריבה וחביבה היא לפני הקב"ה הכנעה קלה שהאדם מכניע את עצמו בעוד מועד וחוסך מן הקב"ה כביכול את ההשתמשות במקל

החובלים. וכאומרים ז"ל "יעל נחרות בבל שם ישבנו גם בכינו בוכרנו את ציון" (תהלים קלו, א) "נטלו הגלויות את עיניהן וראו את ירמי שפירש מהם, געו כולם בבכי וצווחו, ירמיהו, הרי אתה מניחננו, ענה ירמיהו ואמר להם, מעיד אני עלי שמים וארץ, אלו בכיתם בכיה אחת עד שאתם בציון לא גליתם" (ילקוט תהלים תתפ. קלו).

ברם, מה מאד תכוף ודחוק ונצרך עד מאד הוא הלימוד היוצא ממאמרנו זה אל נא נהא קשוחי לב, אל נא נטמטם בקרבנו אל רגעי התשובה המתעוררים בנו מדי פעם בפעם, נתרומם נא ונבליג על הגאווה הגסה המחזיקה את נפשנו במלתעותיה החדות! נודה נא ונתוודה נא בכל עת מצוא, ונמנע נא מאתנו יסורים קשים בעתיד כששעת החנינה וההיכנעות דופקת על לבותינו במועד הנכון.

("אור הנפש" מתוך מאמר "השתוות הרוחות - תכלית השעבוד")

עוד נראה לברר מדוע היו אלו דוקא בני אפרים שדחקו את הקץ, ולא מבני מנשה שגם הוא נולד במצרים. והוא ע"פ מה שפעם דרשתי בשנת תרצ"ד בליטא כשהחליטו להחרים כל תוצרת גרמנית כתגובה על רדיפת היהודים שהתעצמה אז בגרמניא.²⁷ ואמרת שתמיד ידענו שאין לנו אשליה בקשר לליטא ורוסיה ופולין שאין אנחנו רצויים שם כאזרחים, אע"פ שאנחנו בנינו מדינות אלו ובזכות

היהודים התפתח כל מצבם הכלכלי. אבל היהודים בגרמניא השלו את עצמם שהם אזרחים גמורים ורצויים שם ועכשיו האשליה שלהם טפחה להם על פניהם. וזה ההבדל בין אפרים למנשה שמנשה עוד ידע שהוא זר בארץ מצרים, וכשמו כן הוא, שנקרא על שם געגועי יוסף לבית אביו ועל הצורך שלו למצוא נחמה על התרחקותו ממולדתו האמיתית כדכתיב (בראשית מ"א נ"א), "כי נשני אלוהים את כל עמלי ואת כל בית אביי". אבל אפרים כבר הרגיש עצמו אזרח גמור במצרים, וכמו ששמו מלמד על זה (שם מ"א נ"ב) "כי הפני אלהים בארץ עניי", שנשתרש במצרים ועשה פרי. ולכן מה גדול הסבל של אחינו בגרמניא שאשלייתם מתנפצת

להם, וזה ממש כבני אפרים שכל כך כאב להם מה שהרגישו כבגידה מצד המצרים, ולכן נדחפו לצאת ממצרים לפני עת הגאולה. וזה מה שנרמז בשם "בני אפרים" שנחפנו אלו שיצאו מוקדם, שסיבת יציאתם היתה מצד שהם זרעו של אפרים, מי שהתאזרח והתערה כל כך במצרים ולבסוף הרעו להם המצרים.²⁸

במדרשים.²⁹ וצ"ל שהסבל הרב שסבלו הוא זה שדחף אותם להמציא דרך ולהוררות

41 קו אם הבנים שמחה

עם ישראל בארץ ישראל - שלימות גילוי הש"ת באופן של נשמה בגוף והנה תוכן הפסוקים כברית בין הבתרים בקוצר אמרים הוא, שהש"ת נעתר לבקשתו של אברהם אבינו שיוולד לו בן, ומבטיח לו שאכן יזכה להוליד בן, וכמו כן הש"ת נותן לאברהם אבינו את ארץ ישראל במתנה.

וכפי שכבר נתבאר בכ"מ עומק הדברים - שהנה אברהם אבינו ביקש מהש"ת שיהיה לו המשך בעולם באופן של 'גוף' - בן גשמי, ולא רק בצורה של 'נשמה' - אליעזר, שהיה 'דולה ומשקה מתורת רבו' (יומא כה:), ועל כן נתן לו הש"ת גם את ארץ ישראל על אף שלא ביקש אותה כלל, כיון שארץ ישראל היא בכחינת הגוף של יצחק אבינו - נשמת ישראל. בזאת נתמלאה בקשתו של אברהם אבינו בשלימות, כאשר הבטיח הש"ת שיתן לו 'נשמה בגוף' - יצחק אבינו ארץ ישראל.

ועל כן נאסר על יצחק אבינו לצאת מארץ ישראל, כיון שייצחק אבינו בארץ ישראל הוא בכחינת נשמה בגוף, ופרידתם היא הפרדת גוף ונשמה - דהיינו מיתה!

והנה הש"ת הבטיח לאברהם אבינו. שיוולד לו בן, היינו שיהיה לו המשך בעולם, וזה התחיל בלידת יצחק אבינו, והושלם בבחירת בני ישראל להיות לעם ה' וכניסתם לארץ ישראל. ואם כן, כשם שיצחק אבינו וארץ ישראל אחד הם כנ"ל, כמו כן נשמת ישראל בכלליות - מקומה בארץ ישראל, אשר היא משמשת כ'גוף' לנשמת ישראל. ועל כן אסור לצאת מארץ ישראל כי אם לדבר מצוה (כתובות ק"א:). וכך ביאר הגר"א את צורת הגלות והפרידה של בני ישראל מארץ ישראל - כדמיון פרידת נשמה מן הגוף בשעת המיתה, על כל פרטיה ותהליכיה (לקוטיים בסוף הוזהר הק"ו).²

ועל כן השלמת יציאת מצרים היא הכניסה לארץ ישראל וההתיישבות בה, ואין זה רק 'היכי תמציי' - שאחרי שהש"ת גאל את עמו, הוא חיפש להם מקום לדור בו, ובחר להם את ארץ ישראל. אלא כל מעשה השעבוד והגלות היה תהליך של בידור נשמת ישראל בדרך לכניסתם והתיישבותם בארץ ישראל, שכבר הובטחה לזרעו של אברהם אבינו כמה מאות שנים קודם לכן.

חייבים, ועל ידי זה שידעו שחטאו לפני המקום ב"ה, ישכילו לשוב בתשובה על עונותיהם. כי מי שמכיר בחטאו כאמת, יודע שעליו לשוב בתשובה, ואף אם עתה ממשיך בדרכיו הקלקלות, אך מכל מקום אפשר לייחל שברבות הימים, יבין לבכו שעליו לשוב על העבירות שבידו ושבו ורפא לו. אך לא כן הדומה בדעתו שמעולם לא עבר עבירה, לא ישוב בתשובה.

על כן אמרו אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או בדור שכולו חייב, כי בדור שכולם יכירו שהם חייבים, וישכילו לשוב בתשובה, ואז בן דוד בא. לא כן בדור שמקצת חייב ומקצת זכאי, היינו שיהא ביד הדור מצות ומעשים טובים, וכן כמה בני תורה שהוגים ועמלים בתורה ה', אך מתרשלים במקצת מהמצות, אבל אינם מכירים בחטאם, ואשתמוטי קא משתמטי ותושבים בנפשם כי עושים נחת רוח ליוצרים עם קיום התורה והמצות שעושים, ומסחחים דעתם מעבירות שבידם, וזה המעכב ביאת בן דוד.

ונראה ליישב בהקדם ביאור דברי חז"ל (פנה"ק ל"ט ע"ב) שאמר רבי יוחנן אין בן דוד בא, אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב. ופלואים דברי חז"ל, כי בשלמא מה שאמרו שכן דוד בא בדור שכולו זכאי מובן, אך מה שאמרו שבא בדור שכולו חייב אינו מובן, מהו הזכות של דוד שכולו חייב, שכן דוד יבא לגאלם.

ובודאי שאין כוונתם ז"ל לומר שכן דוד בא בדור שכולו חייב כפשוטו, היינו שיהיה דוד שלא ישמרו תורה ומצות כלל, כי חס ושלום לא תהא כזאת בישראל, שכל ישראל יזניחו את קיום התורה והמצות, ויהיו כולם חייבים, שהרי הובטחנו מפי הבורא יתברך (דניס ל"א, פ"א) כי לא תשכח מפי זרעו, ואמר רבי שמעון בן יוחאי (שנ"ק ל"ט ע"ג) חס ושלום שתשכח תורה מישראל. ובודאי שלא תהא כזאת בישראל שיהיו ח"ו דוד שכולו חייב.

אלא כוונתם באומרם בדרך שכולו חייב, היא שכולם ידעו ויכירו שהם

שאינו כותב כעת כלי ספרים, מחמת גלותי שכרחתי מחדר הורתי מחמת המצוק. שביאר הכתוב שאמר דוד "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שכתי בבית ה' כל ימי חיי"¹⁷⁹, שעמדו כל המפרשים¹⁸⁰ על כפל הלשון "שאלתי" ו"אותה אבקש", מהו שאלה ומהו בקשה, הלא אחת הוא. וכתב לברא, ע"פ הגמרא דנדה הנ"ל, דהא בלא הא לא מהני, ואם אדם מתפלל על איזה דבר, לא סגי בתפילה לחד, אפילו תהיה בכונה היותר גדולה, עד שיתעסק בה ג"כ בפועל ויעשה את שלו - אז תועיל התפילה לשמים להשיג חפצו. ונקח דמיון¹⁸¹ - אחד יבקש מהי"ת שיהיה תלמיד חכם ולא ישב כלל בבית המדרש ללמוד, אלא רק יטייל בחוצות ובשוקים. אדם כזה, אפילו יתפלל כל היום בבכיות לא ישיג שאלתו לעולם, מפני שהוא מציוד לא עשה בשביל זה הדבר כלום. אבל, אם הוא יעשה את שלו, היינו שילך לבית המדרש ויתאמץ בכל כחו ללמוד, וגם יתפלל להי"ת לפתוח לו שערי החכמה, או ימלא ה' משאלתו בטוה, והנה, החילוק בין שאלה ובקשה הוא כך, שאלה - היא תפילה ששואל מהי"ת משאלות לבבו, מה שמתאוהו בלבו. בקשה - היא בפועל ובמעשה, הוא מבקש

ועפ"י יובן ג"כ דברי הכתוב הנ"ל "אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' ואת דוד מלכם"¹⁸⁷ - היינו, לא בתפילה לחד, אלא בקשו, רצונו לומר בפועל ידם יבקשו אחר זאת. ויתורגם בל"א זיא ווערדען זוכען בפועל דיא וועגע וויא צוריק צו קאָמען נאך ארץ ישראל¹⁸⁸, היינו שיעשו פעולות לזה ולא יסמכו על התפילה לחד, כי הא בלא הא לא מהני רק התפילה בלבד, אלא עוד יבקשו בפועל ובמעשה לזה - או יהיו מראין להם סימן לטובה.